

Toplumsal Düzenin İnşası: Polis Erkinin Eleştirel Teorisi¹

Emre Aydilek, Kastamonu Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-4767-2424

E-Posta: eydilek@kastamonu.edu.tr

Düzen, nizam, sistem gibi kelimeler, komplo teorisyenleri başta olmak üzere popülist söylemden politik demeçlere, köşe yazılarından, bilimsel metinlere kadar konjonktürel bir yönetim açıklaması içeren ve sıkça telaffuz edilen kavramlardır. Toplumsal düzen, küresel sistem, nizam-ı âlem gibi terminolojik anahtar kavramlar, esasen dünyayı bütünlük içinde gören organizma metaforuna, toplumsal örgütlenmelere, yönetsel sistemlere hatta sömürü (ezen-ezilen) ilişkilerine açıklamalar getirmekte, göndermeler yapmaktadır.

Sosyal bilimcilerin içinde yaşadığı ortamı politik, toplumsal ve ekonomik açılardan açıklama arzusu, hep var olagelmıştır. Siyasal antropoloji, siyasi tarih, siyaset sosyolojisi ve ekonomi-politik gibi disiplinler, bu alandaki soykütüksel çabaya katkı sunan akademik mecraların başlıcalarıdır. Huberman'ın "Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla"sı, Wallerstein'in "Dünya Sistemleri Analizi", Hobsbawm'ın "Çağ" serisi üçlemesi, bu alandaki temel eserlerden bazılarıdır. Sennet, Weber, Habermas, Giddens, Ritzer, Bauman gibi yazarlar, söz konusu alanda genel ya da spesifik araştırmaları içeren metinleriyle öne çıkmıştır. Öte yandan Polanyi'nin "Büyük Dönüşüm"ü, Marx'ın "Kapital"i, Mann'ın üç ciltlik "İktidarın Tarihi" ve Foucault'un "Hapishane, İktidar, Özne" gibi temalar üzerine inşa ettiği çok sayıda eser, Neocleous'un incelediğimiz çalışmasına yöntem, içerik ve kapsam açısından en yakın olanlarıdır.

Mark Neocleous tarafından yazılan ve 2013 yılında Ahmet Bekmen tarafından Türkçeye çevrilerek 'h2o kitap' tarafından yayınlanan "Toplumsal Düzenin İnşası: Polis Erkinin Eleştirel Teorisi" adlı kitap, toplumun her dönemde nasıl dizayn edildiğini derinlemesine inceleyen özgün bir eserdir. Tarihsel ve kronolojik bir anlatım tarzıyla, düzenin her dönemde bir toplumsal sömürü sürecine nasıl dönüştüğünü ve bunun devletin çeşitli idari mekanizmaları aracılığıyla nasıl uygulandığını açıklayan Neocleous, esasında geniş kapsamlı bir yönetim eleştirisine girişmektedir.

Feodalizmin çöküşünden ara dönemlere (Merkantilist, Kameralist gibi) ve

liberalizmin çeşitli biçimlerine uzanan ekonomi-politik ve toplumsal ilişkilere, tarihsel-kuramsal bir açıklama düzeyi geliştiren yazar; kitlelerin işçileşmesi, yoksullaşması, sömürülmesi gibi somut pratikleri ve toplumsal düzenin buna göre oluşturulmasını analiz ettiği eserinde, kendi deyimiyile eleştirel bir devlet teorisi ortaya koymaktadır. Eski yasal metinlerden, dönemin yazarlarının görüşlerinden ve somut tarihsel örneklerden yararlanarak oluşturduğu analiz yönteminde K. Marx, A. Smith, A. Colquhoun, J. Locke ve G.W.F. Hegel en çok yararlandığı isimler olarak göze çarpmaktadır.

Neocleous eserinde, üretim ilişkilerinin (ki bunu toplumsal düzen olarak niteler) oluşturulmasında ve yeniden üretiminde devletin oynadığı rolü açıklamaktadır. Buna göre karşılıklı bir belirleyiciliğin hâkim olduğu ilişkisel bir yapıya ulaşan yazar; sivil toplumun kendiliğinden oluşmadığı, devletin kurucu erki tarafından önce inşa edildiği, ardından da zapt edildiği hipotezini öne sürmektedir. Diğer taraftan da sivil toplum içindeki mücadelelerin (bir başka ifadeyse sınıf mücadelesinin) devleti biçimlendiren bir devinim yarattığını vurgulamaktadır (2013: 17).

Kitap beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, yazarın kilit kavramı olan polis² mekanizmasının ortaya çıkışını ele almaktadır. Çalışmanın ilk kısımlarında, Neocleous'un üzerinde önemle durduğu polis aygıtının tarihsel izlerini 15. yüzyıla kadar takip ettiğini görüyoruz. Eski düzen olan feodalizmin çöküşüyle, köylülerin geleneksel feodal egemenlik sisteminden görelî özgürleşmelerinin onlar için aynı zamanda yoksullaşmaları ve proleterleşmeleri sonucunu doğurduğunu ileri süren Neocleous, otorite boşluğundaki düzenin yeniden sağlanmasında, mutlakiyetçi devlet formu tarafından politik-hukuki zor aygıtlarının merkezileşmesinin çözüm olarak ortaya çıktığını belirtmektedir. Bunun için toplumsal hayatın her zerresine nüfuz edildiğini, sağlıktan güvenliğe; binaların bakımından üretim ve tüketimin kurallarına; din, ahlak ve davranış kalıplarından çalışanların yaşam biçimlerine kadar her şeyin izlendiğini, denetlendiğini tarihsel örneklerle göstermektedir (2013: 34-36). Bunu, bölüm başlığında "*polis iyi düzenin babasıdır*" ifadesiyle özgün bir genellemeyle vurgulamaktadır. Bu bölümde liberalizm öncesi yapıları incelediğinden, kuvvetler ayrılığının devletin temel prensibi olmadığı bu erken dönemde, polise atfedilen görevlerin bu denli geniş olması normal karşılanabilir gözükmektedir. Oysa bir yandan yoksulların düzeni bozacak potansiyel edimlerini (suç olarak görülen ve ortak iyiye tehdit olarak anlaşılan dilenmek, aylıklık/çalışmamak, kumar oynamak ve alkol kullanmak gibi) engellerken, diğer taraftan onları işgücü olarak üretim dolaşımına sokacak -yani ücretli emeği inşa edecek- tedbirler uygulayan (2013: 60), yoksulların kapatıldığı hastaneler, çalışma evleri uygulamalarını yürüten (2013: 63) polis mekanizması, erken dönemde

kendisine atfedilen işlev olarak otorite boşluğunu doldurabilmiş, düzensizliği(!) önlemiş; ardından yeni düzeni (liberalizmin koşullarını) inşa etmiştir (2013: 41). Dolayısıyla düzenin dayatılmasında sistematik olarak araçsallaştırılmıştır.

İkinci bölüm, 18. yüzyılda liberalizmin hegemonyasını sağlamlaştırması sürecini ve bunun toplumsal-politik-ekonomik alanlara etkisini konu almaktadır. Polisin görev ve faaliyet alanının kısıtlanarak kanun/hukuk hâkimiyetinin egemenliğine dayalı düzen (ki bu liberal anayasacılıktı) olarak resmedilen bu dönemde, Neocleous düzeni sağlama görevinin yasal metinlere devredildiğini göstermektedir: *“Artık ortak mutluluğu gerçekleştirmek için sınırsız güçlerle donanmış umumi bir kuvvet olmayan polis, açıkça tarif edilmiş yetkilerle ve çok daha sınırlı bir güç olarak yeniden kavramsallaştırılarak, liberal terimler içinde yeniden ele alındı”* (2013: 82-84). Böylece iktisadi alanın egemenliğinin toplumun refahını yukardan dayatan adanmışlık yerine bireysel menfaate evrildiği tezine ulaşmaktadır (2013: 87). Bu çerçevede Neocleous özel mülkiyet, bireysel bağımsızlık ve çıkar gibi değerlerin işlevini ve bunların yoksulluk-ücretli emek ile ilişkisini son derece iyi anlatabilmiştir. Hükümranın (kralın) egemenliğinin, hukuka devredilmesi görüntüsünün (buna Efendiler ve Hizmetçiler Yasası ile Zanaatkârlar Yasası örneklerini vererek) perde arkasında esasen sermayenin egemenliğinin hegemonyasının kurulma sürecini açığa çıkarabilmiştir.

Güvensizliği Düzenlemek adlı üçüncü ve dördüncü bölümlerde, sivil toplumun ve ücretli emeğin tanzimini detaylandıran yazar, düzenin bir devinim halinde yüzyıllardır yarattığı yoksulluk sınıfının 18. yüzyıldan itibaren ‘özel mülkiyete tehdit oluşturduğu’ yönünde beliren algıyı geniş biçimde tartışmaktadır. Yoksulların suçla eğilimli oldukları ve bunun nasıl önleneceği tartışması, 18. yüzyılın kuramsal literatürüne ve bürokratik sınıfların söylemlerine yön verirken, çözümün devlet tarafından sivil toplumun zapt edilmesi olarak bulunması sürecini kapsamlı biçimde izah etmektedir (2013: 104, 135). Yazarın, politik bir çözüm olarak yoksulluk ve muhtaçlık arasında bir ayrıma gidildiğini, ayrıcalıklı olmayan yurttaşların kendi içinde kategorize edildiğini, muhtaçların ahlaki terbiye ve hayırseverlik uygulamalarıyla disipline edilerek ve dilencilik suçla eşdeğer görülerek bu kesimlerin toplumun dışına itildiğini savunan argümanları önemlidir.

Beşinci bölümde, polisin rolünün hukukun korunması ve suçla mücadeleye eşdeğer görülmesi üzerinden yürüttüğü tartışmada, bu liberal tezlerin eleştirisine yoğunlaşan Neocleous, kitap boyunca sıklıkla dile getirdiği ‘polis mesaisinin suçla ilgili olmadığı ve düzenin sağlanmasına ilişkin doğrudan/ dolaylı hizmetlere yönelik kurgulandığı’ argümanını tekrarlamaktadır (2013: 182). Bu doğrultuda, hukuki ve demokratik değerler atfedilen yeni polis mekanizmasının, kanunda belirtilen yetkilerini ve görevlerini aşarak hukuksuz

tutuklamalar gerçekleştirmesine, hangi davranışın sapkın ve suç kapsamına girdiğini belirleyen takdir yetkisine sahip olmasına ve hukuki mekanizmaların buna kayıtsız kalışına yönelik tepkisel ve eleştirel bir analiz ortaya koyması, açıklamalarını temellendiren bir özgünlük kazandırmaktadır. Polisin esas görevinin vatandaşın güvenliğini sağlamaktan, idarenin çıkarlarını uygulamaya evrildiğini; böylece kanunların/yasaların egemenliği kisvesi altında, yine düzenin çıkarlarını temsil eden bir araca dönüştüğünü savunarak metnini sonlandırmaktadır.

İncelenen kitabı okuyan biri, devletin her durumda düzenin inşası, sürdürülmesi ve yeniden üretimi için bir yol bulabildiğini keşfedecektir. Bu sürecin aracı Neocleous'un polis adını verdiği kurumlar ve faaliyetler iken; nedeni, ayrıcalıklı güç odaklarının çıkarına dayalı bir düzeni inşa edip sürdürmek; ve yöntemi ise sivil toplumun karşı çıkışlarını engelleyerek, gündelik hayatın her zerresine nüfuz ederek ve toplumu zapt ederek alt sınıfların dayatılan yaşam biçimine tabi kılınması olarak özetlenebilir.

Neocleous'u özgün kılan, hipotezlerini ve açıklamalarını 'güvenlik' terminolojisi ile ilişkilendirebilmesidir. O, güvenliği 'toplumun korunması' olarak genel kabul gören anlamı dışında, 'düzeni inşa eden bir araç' olarak resmedebilmiştir. Devletin arkasına gizlenmiş güç odaklarını gösterebilmiş, iktidarın tahakküm araçlarının zaman içindeki değişimini ortaya koyabilmiştir. Yoksulluğun, bir taraftan zenginliğin yaratılması için olmazsa olmaz bir gereklilik olarak görülürken, diğer taraftan emekçilerin geleneksel haklarının, kapitalizmle ve devletin modernleşmesiyle birlikte nasıl birer tehlike olarak algılandığını açıklayabilmiştir. En önemlisi de güvenlik kavramına ve aygıtlarına yönelik ana akım bakış açısını sorgulatabilmiştir.

Yazar, bizzat kendi ağzından *"ele aldığı konuya dair herhangi bir çözüm önerisinde bulunmadığını"* itiraf ederken, amacının yönetimin eleştirisini yapanlara ilham vermekle sınırlı olduğunu belirtmektedir (2013: 31). Bu açıdan elimizdeki çalışmanın yalnızca toplumsal sömürüye yönelik tespitler yapmakla yetinildiği gibi sunulması, bir eksiklik olarak görülme riski taşısaya da; incelemiş olduğu yüzlerce yıllık geniş bir külliyata ilişkin örüntüleri ve ilişkiselliği gösterebilmesi bile başlı başına zor bir meseledir. Yazarın, çalışmanın hipotezini desteklemek amacıyla çok sık alıntılar yapması, bir yandan kurgusunu sağlamlaştırırken diğer taraftan çalışmanın acıcılığını bir parça bozmakta ve sık tekrarlar okuyucuların metne odaklanmasını zorlaştırmaktadır. Anlatımında, Foucaultcu bir soykütüsel yöntemle kavramların etimolojik kökenine değinmesi, algılamada ortaya çıkabilecek kafa karışıklıklarını önlemede önemli bir farklılık yaratmaktadır. Netice olarak incelenen kitap, siyaset sosyolojisi başta olmak üzere siyaset bilimine, devlet literatürüne ve yönetim yazınına ilgi duyanlar için

önemli bir başucu eser niteliğindedir.

Sonnot

1 Neocleous, Mark (2013) Toplumsal Düzenin İnşası: Polis Erkinin Eleştirel Teorisi, Çev. A. Bekmen, İstanbul: H2o Kitap.

2 Bu çalışmada 'polis' kavramı, suç ve adli bilimlerin dışına taşan, iyi düzeni sağlama (yoksulları yönetme) görevi bulunan devletin her tarafına dağılmış güvenlik aktörleri tarafından uygulanan zapt etme mekanizması olarak tanımlanmakta ve özünde bir faaliyet-işlevi ifade etmektedir (2013: 24)